

Identifying the challenges faced by nomadic entrepreneurs Case study: ecotourism residences of Qashqai nomads of Fars province

Maryam Ghasemi¹ - Saeed Hamedfar²

1. Department of Geography, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
Email: magh30@um.ac.ir
2. Department of Geography, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
Email: saeedhamedfar1372@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Paper

Keywords:
*Entrepreneurship,
Qashqai nomads,
ecotourism, Fars province*

Today, tourism is one of the fastest growing industries in the world. Among the different types of tourism, nomadic tourism is one of the most unique types of tourism, which provides the opportunity for tourists to gain different experiences compared to other types and also increases the economic power of nomads. Despite the reception of this type of tourism by tourists during the last decade, the owners of nomadic ecotourism residences are facing many problems.

Purpose: The present study identifies the challenges faced by the owners of nomadic ecotourism residences/entrepreneurs of the Qashqai nomads of Fars province.

Method: The research method is descriptive and analytical. The unit of analysis is the owners of nomadic ecotourism residences. The research tool was the questionnaire and the field data collection method. In this study, 40 challenges under 10 main challenges were identified and investigated. At the time of the research, Fars province had 132 urban, rural and nomadic ecotourism residences, of which 15 were nomadic ecotourism residences. These residences are scattered in 10 cities of the province.

Findings: The first and most important challenge facing nomadic ecotourism residences is the problem of providing capital with an average of 3.9. The second challenge is not paying attention to the environmental capacities with an average of 2.3 and the third challenge is the weakness in the required infrastructure such as transportation, communication and public infrastructure with an average of 1.3.

Cite this article: Ghasemi Maryam and Hamedfar, Saeed(2023). Identifying the challenges faced by nomadic entrepreneurs Case study: ecotourism residences of Qashqai nomads of Fars province. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Research* 1(1), 63-75 (*inpersian*)

شناسایی چالش های پیش روی کارآفرینان عشایر مطالعه موردی: اقامتگاه های بوم گردی عشایر قشقایی استان فارس

مریم قاسمی^۱ | سعید حامدفر^۲

۱. گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: magh30@um.ac.ir
۲. گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
رایانامه: saeedhamedfar1372@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	امروزه گردشگری یکی از روبه رشدترین صنایع جهان به شمار می رود. در بین گونه های مختلف گردشگری، گردشگری عشایری یکی از منحصربه فردترین انواع گردشگری است که امکان کسب تجربیاتی متفاوت را نسبت به سایر گونه ها برای گردشگر فراهم آورده و بر توان اقتصادی عشایر نیز می افزاید. علی رغم استقبال گردشگران طی دهه اخیر از این نوع گردشگری، صاحبان اقامتگاه های بوم گردی عشایری با مشکلات متعددی مواجه هستند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۱	هدف: مطالعه حاضر به شناسایی چالش های پیش روی صاحبان اقامتگاه های بوم گردی عشایر/کارآفرینان عشایر قشقایی استان فارس می پردازد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۳	روش: روش تحقیق توصیفی تحلیلی است. واحد تحلیل صاحبان اقامت گاه های بوم گردی عشایری می باشد. ابزار تحقیق پرسشنامه و روش گردآوری اطلاعات میدانی بوده است. در این مطالعه ۴۰ چالش ذیل ۱۰ چالش اصلی شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت. استان فارس در زمان انجام پژوهش دارای ۱۳۲ اقامتگاه بوم گردی شهری، روستایی و عشایری بوده که از این تعداد ۱۵ اقامتگاه بوم گردی عشایری می باشد. این اقامتگاه ها در ۱۰ شهرستان استان پراکنده هستند.
واژه های کلیدی: استان فارس، اقامتگاه بوم گردی، عشایر قشقایی، کارآفرینی	یافته ها: اولین و مهم ترین چالش پیش روی اقامتگاه های بوم گردی عشایر مشکل تامین سرمایه با میانگین ۳/۹ است. دومین چالش عدم توجه به ظرفیت های زیست محیطی با میانگین ۳/۲ و سومین چالش، ضعف در زیر ساخت های مورد نیاز مانند زیرساخت های ترابری، ارتباطی و عمومی با میانگین ۳/۱ است.

استناد: قاسمی، مریم و حامدفر سعید (۱۴۰۱). شناسایی چالش های پیش روی کارآفرینان عشایر مطالعه موردی: اقامتگاه های بوم گردی عشایر قشقایی استان فارس. پژوهش های کارآفرینی و نوآوری. (۱)، ۶۳-۷۵

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: انجمن علمی کارآفرینی و نوآوری ایران

مقدمه

در اوایل قرن حاضر بخش مهمی از جمعیت کشور را عشایر تشکیل می‌داد. برآوردها حاکی از آن است که در سال ۱۸۸۴ میلادی از مجموع ۷۶۵۴۰۰۰ نفر جمعیت کل کشور حدود ۲۵ درصد زندگی ایلی داشته‌اند، آمارهای کشور در سال ۱۳۶۶ نشان می‌دهد که از کل جمعیت کشور یعنی ۵۱۵۰۰۰۰۰ نفر تنها ۱۱۵۲۰۰۰ نفر معادل ۲/۲ درصد از جمعیت کشور را عشایر تشکیل می‌دهند (مشیری، ۱۳۸۰). جمعیت عشایر کوچنده ایران به فرض عدم اسکان تا سال ۱۳۹۰ به حدود ۳۲۰ هزار نفر رسیده است (شکور و رضایی، ۱۳۸۹). کاهش شدید جمعیت عشایری کشور دلایل متعددی از جمله عدم تنوع منابع درآمدی، فقر گسترده، سختی معیشت دامداری، کاهش توان مراتع، ضعف امکانات و تسهیلات زیربنایی و ... دارد. لذا تغییر الگوهای معیشتی جامعه عشایری کشور ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به چالش‌های جوامع عشایری همانند نبود فرصت‌های اقتصادی، مشکلات زیرساخت محیطی، شکست پیوندهای اجتماعی، فروپاشی نظام ایلی، مهاجرت، سرریز نیروهای بیکار به حاشیه شهرها و پیدایش کمربند فقر در پیرامون شهرهای بزرگ به نظر می‌رسد گردشگری عشایر راهکاری برای رفع پاره‌ای از مشکلات باشد (میرواحدی و اسفندیاری بیات، ۱۳۹۵). گردشگری عشایری نوعی گردشگری است که در محیط‌های وابسته به قلمرو کوچندگی عشایر انجام می‌شود و بازدید از جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی مرتبط با زندگی عشایری و جاذبه‌های طبیعی در منطقه بیلاقی-قشلاقی عشایر مدنظر گردشگر است (لطفی و همکاران، ۱۳۹۰). بررسی‌ها نشان می‌دهد گردشگری عشایری می‌تواند به کاهش مشکلات کمک نموده و زمینه‌ساز رشد اقتصادی و متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی عشایر، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت، بهبود زیرساخت‌ها و در نهایت رشد جامعه عشایری شود.

با توجه به استقرار عشایر کشور در مناطق مختلف آب‌وهوایی کشور و تنوع جاذبه‌های فرهنگی آنها می‌توان فرصت مناسبی برای جامعه عشایری فراهم آورد تا از این امکانات برای توسعه پایدار خود بهره‌برداری نمایند (رضایی، ۱۳۹۷). بدیهی است توسعه گردشگری تاثیر بسزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع عشایری داشته و نقش آن به عنوان منبع جدیدی برای اشتغال، کسب درآمد و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی مورد تایید است (کاظمی، ۱۳۹۰).

در حال حاضر عشایر ایران به همراه عشایر افغانستان، تاجیکستان، چین، شمال غربی آفریقا و کوه‌های کلیمانجارو تنها عشایری هستند که کوچ عمودی (از کوه به دشت و برعکس) دارند. این دست‌وپنجه نرم کردن با طبیعت متفاوت، شیوه خاصی از سبک زندگی را برای آنها پدید آورده که منحصر به فرد و در نوع خود مترقی و شگفت‌انگیز است (ایوانف، ۱۳۹۳). چادرزدن عشایر از تکنیک خاصی تبعیت می‌کند. طرح قالی و حتی دار قالی آنها با نوع دار قالی در جامعه روستایی فرق دارد. موسیقی عشایر برای خود دنیایی است و عقاید آنها در هر قدمی که برمی‌دارند یا هر سخنی که بر زبان می‌رانند، نمایان است. در هنگام کوچ و در وقت اسکان و در گرم سیر و سرد سیر، شیوه‌های ویژه برای ادامه حیات در پیش می‌گیرند. خواص گیاهان دارویی را به همان نسبت می‌شناسند که وضعیت آب‌وهوا را در چند روز آینده پیش‌بینی می‌کنند. آنها پشم می‌چینند، شیر می‌دوشند، جاجیم می‌بافند، روغن می‌گیرند و ماست می‌زنند، شاهنامه می‌خوانند، تفنگچی دارند، مهمان‌نوازند و سنت‌ها را گرمی می‌دارند، موی بز می‌ریسند و در سیاه‌چادرها زندگی می‌کنند. زندگی عشایری دنیایی هیجان‌انگیز و در عین حال پرمشقت است. شیوه زندگی عشایر در مقایسه با جوامع شهری و روستایی کمتر در معرض دگرگونی‌های حاصل از تغییر و تحولات اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی قرار گرفته است، از این جهت عشایر جزو میراث‌داران و حاملان بخشی از فرهنگ، ارزش‌ها و سنت‌های اصیل ایران هستند. در ایران عشایر و طایفه‌های گوناگونی زندگی می‌کنند که هر یک دارای آداب و رسوم فرهنگ خاص خود هستند (افشارسیستانی، ۱۳۸۳؛ میرواحدی و اسفندیاری بیات، ۱۳۹۵).

استان فارس ۱۲٫۵ درصد جامعه عشایری کشور را به خود اختصاص داده است (Yousefi et al., 2022). بخش زیادی از عشایر این استان قشقایی‌ها هستند تاجایی که استان فارس را می‌توان پایتخت ایل قشقایی نامید. ایل قشقایی یکی از بزرگترین و شناخته شده‌ترین عشایر ایران است. این ایل در مسیر طولانی بین سواحل خلیج فارس و اطراف اصفهان در بیلاق و قشلاق‌اند (کرکه آبادی و مستخدمین حسینی، ۱۳۸۹). ایل قشقایی یکی از کهن‌ترین و بزرگترین ایل‌های ایران است که از آغاز ظهور و تشکیل اتحادیه ایلی در ایران با تعامل و هم‌زیستی با دیگر قوم‌های ایرانی در تشکیل و هویت ملی نقش مهمی ایفا کرده است. قشقایی‌ها همواره در طول تاریخ در عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نقش آفرینی کرده و افتخارات زیادی را نصیب

این سرزمین نموده‌اند (نصیری طیبی، ۱۳۹۲). آنها اگرچه مانند بسیاری از اتحادیه‌های ایلی متأخر ایران مخلوطی از قبیله‌هایی با ریشه‌های قومی گوناگون لر و کرد، الیکایی، عرب و ترک هستند، اما بیشتر ریشه‌های ترک دارند و تقریباً تمام آنها به گویشی از زبان‌های ترکی‌آغوز غربی صحبت می‌کنند که خود آن را ترکی می‌نامند. اغلب قشقای‌ها شیعه مذهب هستند. عشایر قشقای عمدتاً در استان‌های اصفهان، اهواز و بوشهر زندگی می‌کنند، اما مرکز اصلی این ایل، استان فارس است. ایل قشقای به همسایگی ایلات خمسه در نواحی جنوبی ایران و در استان‌های فارس، خوزستان، بوشهر و قسمتی از استان اصفهان سکونت داشته و بیلاق و قشلاق می‌کنند (بهرامیان، ۱۳۸۷؛ شکور و رضایی، ۱۳۸۹). جمعیت ایل قشقای که در سال ۱۹۶۸ نیم میلیون نفر تخمین زده شده است، در سال ۲۰۱۶ به ۹۵۹ هزار نفر رسیده است (یا سوری، ۱۳۹۱). طی دهه اخیر اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری متعددی در زیست بوم‌های عشایر قشقای ایجاد شده است. در حال حاضر حدود ۲۵ اقامت‌گاه بوم‌گردی عشایر قشقای در این استان‌ها مشغول به فعالیت هستند. اقامت‌گاه‌های رسمی بوم‌گردی عشایر قشقای ۱۰ و اقامت‌گاه‌های غیررسمی ۱۵ مورد است که میزبان گردشگرانی هستند که عمدتاً شهری بوده و تمایل دارند زندگی عشایر قشقای را از نزدیک تجربه کنند. قشقای‌ها هم از طریق فروش گبه، لبنیات، پوشاک محلی و صنایع دستی عشایری به گرد شگران علاوه بر خدمات گرد شگری کسب درآمد می‌نمایند (Yousefi et al., 2022) اگرچه ایجاد این اقامت‌گاه‌ها زمینه‌ای برای بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود برای اشتغال‌زایی، درآمدزایی و در نهایت فرصتی برای احیاء آداب و رسوم و بهبود وضعیت معیشت عشایر قشقای فراهم می‌نماید (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹) اما با چالش‌های زیادی از جمله ضعف امکانات زیربنایی، ضعف امکانات اقامت‌گاه، مشکلات تامین سرمایه و سرمایه‌گذاری، عملکرد نامطلوب متولیان امر، عدم توجه به ظرفیت زیست‌محیطی، سیاست‌گذاری‌های نامناسب و ... روبه‌رو هستند. با توجه به آنچه مطرح شد و با توجه به شکل‌گیری اقامت‌گاه‌های غیررسمی عشایری طی سال‌های اخیر، سوال اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌گردد که چالش‌های پیش‌روی کارآفرینان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقای استان فارس چیست؟

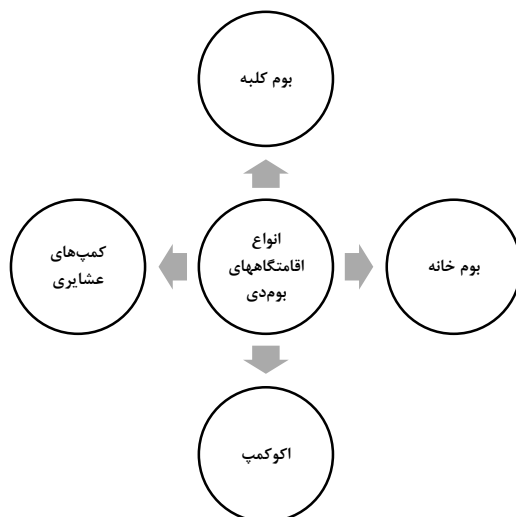
پیشینه پژوهش

پیشینه نظری

اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری موضوعی است که تاکنون کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. این موضوع در ایران مبحث تازه‌ای است که همچون هر پدیده جدید دیگری با حواشی بسیار همراه بوده و گفتگوهای پردامنه‌ای را در سال‌های اخیر سبب گشته است (حیدرآبادیان، ۱۳۹۱). به همین دلیل کمتر مطالعه‌ای می‌توان پیرامون اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری مشاهده نمود. تنها مطالعه‌ای که در این ارتباط تا حدودی به موضوع پژوهش نزدیک بود، مطالعه بر روی پتانسیل کارآفرینی گرد شگری فرهنگی در جامعه عشایر قشقای ایران (۱۳۹۵) است که توسط میرواحدی و اسفندیاری به رشته تدوین درآمده است. نتیجه پژوهش نشان داد که تمام اجزای زندگی عشایری پتانسیلی برای کارآفرینی گرد شگری است و گرد شگری عشایری، برخلاف انتظار، موجب اشتغال‌زایی و کسب درآمد نشده است.

گردشگری عشایر یکی از شاخه‌های گردشگری است که تجربه زندگی در میان ایل، برجسته‌ترین ویژگی این نوع گردشگری محسوب می‌شود. دیدن و تجربه زندگی عشایر در دنیای مدرن امروز برای گردشگران داخلی و خارجی جذابیت‌های بسیاری دارد و آن‌ها را برای درک این تجربه به سوی خود فرامی‌خواند. گرد شگری عشایری، شیوهی زندگی کوچ‌نشینی و نیمه کوچ‌نشینی، چشم‌اندازهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی متفاوتی را پیش‌روی گردشگران قرار می‌دهد. زندگی عشایر در تمام جنبه‌ها اعم از سکونتگاه، غذاهای محلی، شیوهی معیشت، بازی‌های محلی، لباس‌ها و رقص‌های محلی، آداب و رسوم و فرهنگ و غیره برای گردشگران جذابیت دارد. از سوی دیگر، نحوه کوچ، آداب و رسوم کوچ، زمان کوچ بهاره و پاییزه، مسیر حرکت و مدت کوچ، به همراه روابط قومی - قبیله‌ای عشایر و تیره‌بندی آنها، از موضوعات جالب برای گردشگران است. توسعه و گسترش گردشگری کمک می‌کند تا عشایر به شیوهی سنتی زندگی خود ادامه دهند و علاوه بر آن بر قدرت اقتصادی عشایر می‌افزاید (لطیفی و همکاران، ۱۳۹۸). اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی را می‌توان به چهار گروه تقسیم کرد: اولین گروه، بوم‌کلبه نام دارد. این اقامتگاه‌ها در مناطق بکر طبیعی و نزدیک به پارک‌های حیات وحش قرار دارند و با استفاده از قدیمی‌ترین و بومی‌ترین مصالح ساخته شده‌اند. از

آنجا که در بوم کلبه‌ها عموماً محلی برای زیست انسان به صورت طبیعی وجود ندارد، این دسته، بالاترین نشان اکولوژها را به خود اختصاص داده‌اند. دومین گروه، متعلق به بوم خانه یا اقامتگاه بومی (سنتی) است که در بافت‌های روستایی و بافت‌های تاریخی شهرها قرار دارند. البته اقامتگاه‌های این گروه، متفاوت از هتل‌های سنتی است. گروه سوم، کمپ‌های عشایری هستند که خاص مناطق عشایرنشین است و با توجه به گستردگی طایفه‌های عشایری در کشور، هنوز ظرفیت‌های گردشگری این حوزه ناشناخته مانده است. گروه چهارم اکوکمپ‌ها هستند که در آنها، تمامی خدمات و زیرساخت‌ها، هماهنگ و مطابق با زیست‌بوم و محیط زیست منطقه می‌باشد. در حال حاضر دو نمونه از آن در کشور وجود دارد، اکوکمپ کویری متین‌آباد و اکوکمپ کوهستانی ناندل که برای کوهنوردان راه‌اندازی شده و بیشتر شرایط و روابط اکولوژها در آنجا رعایت می‌شود (حسینی، ۱۳۹۶).

شکل ۱. انواع اقامتگاه‌های بومگردی

رویکرد نظری پژوهش گردشگری پایدار است. گردشگری عشایری زمانی پایدار خواهد بود که فعالیت‌های این بخش از گردشگری منطبق با قابلیت‌ها و توان‌های منطقه سکونت کوچ‌نشینان باشد و تمام مراحل توسعه گردشگری عشایر به دقت ارزیابی و کنترل شود. همچنین ملاحظات زیست محیطی نیز باید مد نظر قرار گیرد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹). گردشگری عشایری پایدار به احیاء و حفظ و حراست از چشم‌اندازهای فرهنگی جامعه کوچ‌رو که ناشی از باورها و اعتقادهای آنهاست منجر می‌شود و از چشم‌اندازهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصاد جامعه کوچ‌رو که دربرگیرنده آداب و رسوم، مسکن، موسیقی، بازی‌ها و رقص‌ها، غذاها، محیط طبیعی بکر، پوشاک، صنایع دستی، ادبیات، اقلیم، نوع معشیت، پوشش گیاهی، زندگی جانوری و ... است، صیانت می‌کنند. گردشگری پایدار به بهبود وضع معیشت اقتصاد عشایر کمک می‌کند و بازار مناسب را برای عرضه محصولات دامی، صنایع دستی و دیگر محصولات عشایر فراهم می‌آورد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹). معیشت پایدار از ابعاد کلیدی، مهم و اساسی توسعه پایدار مناطق عشایری است که در آن توجه جدی به معیشت و تحول و نیز شیوه‌های برطرف کردن چالش‌های آن از ضروری‌ترین ابعاد توسعه به‌شمار می‌رود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸).

گردشگران عشایر بنابر تعریف، زائران پسامدرنی هستند که اصالت معنایی خود را در چشم‌اندازهای فرهنگی مناطق عشایری جستجو می‌کنند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲؛ رضایی، ۱۳۹۷). در این راستا چند رویکرد مد نظر است: نخست گردشگری روستایی و عشایری به عنوان راهبرد احیاء نواحی روستایی و عشایری که در آن از طریق ایجاد فعالیت‌های مکمل، درصد متحول نمودن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آنها برمی‌آیند و آنها را تنها راه احیاء مجدد این نواحی می‌دانند که توانایی استفاده همزمان از منابع انسانی و طبیعی را به همراه ایجاد درآمد و افزایش رفاه زندگی ساکنان این نواحی دارا هستند. دیدگاه دوم محتاطانه‌تر و دارای فرایند برنامه‌ریزی یکپارچه است که فرصت‌هایی را برای به حداقل رساندن آثار منفی و به حداکثر رساندن آثار مثبت فراهم می‌کند (رضایی، ۱۳۹۷).

مناطق عشایری ایران همچون میراثی هستند که اصالت بشر را در جنبه‌های فرهنگی و انسانی آن می‌توان دید. امروزه گردشگران بسیاری در سراسر جهان تمایل دارند از نزدیک سبک زندگی آنها را مشاهده کرده و نظاره‌گر فعالیت‌هایی چون دوشیدن شیر، تهیه ماست، کره‌گیری، روغن‌گیری، پشم‌چینی، قالی‌بافی و بسیاری کارهای دیگر باشند. هرچند در سال‌های اخیر مظاهر فناوری، تاحدودی زندگی بکر عشایر را تحت‌تأثیر قراردادده است. اما همچنان کوچ‌نشینان، بسیاری از سنت‌ها و ارزش‌های اصیل ایرانی خود را حفظ کرده‌اند که مشاهده و لمس آن برای گردشگران داخلی و خارجی تجربه منحصر به فردی فراهم می‌آورد. مهمان‌نوازی و گرمیاداشت سنت‌ها از سوی عشایر برای بسیاری از گردشگران به‌ویژه گردشگران خارجی جذابیت بسیاری دارد. ازسوی زندگی عشایر مملو از تلاش، سخت‌کوشی و مبارزه با ناملايمات طبیعت است که این امر در کنار زیبایی‌های زندگی کوچ‌نشینان برای گردشگران، بسیار دیدنی و جذاب می‌باشد.

گردشگری عشایر قشقای را می‌توان گردشگری قومی هم نام نهاد چرا که گردشگری قومی، مشاهده سبک زندگی افراد بومی با هدف شناخت اقوام مختلف و شرکت در تجربه‌های آنان است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۹۲). بسیاری از کشورها از مزیت تنوع فرهنگی و قومی خود بهره‌برده و از ابزار گردشگری قومی جهت توسعه همه‌جانبه کشورشان استفاده کرده‌اند. گردشگری قومی و عشایری موجب ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب درآمد اضافی برای مردم محلی، از طریق فروش محصولات و یا ارائه خدمات به طور مستقیم به گردشگران می‌شود (واندا جورج، ۱۳۹۱؛ میرواحدی و اسفندیاری بیات، ۱۳۹۵).

به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین اقداماتی که می‌توان در راستای توسعه و رونق گردشگری از جمله گردشگری عشایری انجام داد، ایجاد اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی است. زیست‌بوم‌های عشایری اعم از جلگه‌ای و کوهستانی به دلیل ویژگی‌های خاص فرهنگی اجتماعی و آداب و رسوم و نیز چشم‌اندازهای زیبای طبیعی دارای پتانسیل بسیار خوبی جهت جذب توریسم است (طاهری‌نژاد و طاهری‌نژاد، ۱۳۹۶). از این رو امروزه شاهد شکل‌گیری اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری در این زیست‌بوم‌ها هستیم. وجود این اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی باعث ماندگاری بیشتر گردشگر در زیست‌بوم‌های عشایری می‌گردد. لذا گردشگری عشایری با توجه به سبک زندگی امروز و پیشرفت صنعت و تکنولوژی زندگی در دامان طبیعت می‌تواند برای بسیاری از مردم جالب و دیدنی باشد. از آنجا که زندگی عشایری در بسیاری از کشورها از بین رفته، خود این موضوع کنجکاوای بسیاری از گردشگران را جلب می‌کند تا با این نوع زندگی آشنا شوند (رسولی و شهوند، ۱۳۹۵).

گوستاو دومورینی ایل قشقای را متشکل از دوازده طایفه می‌داند. اما باید در نظر گرفت که بعضی از این طوایف در طول زمان اسکان یافته و از جمعیت عشایری آنها کاسته شده است (دومورینی، ۱۳۹۰؛ اشرف نظری و یزدان پناه، ۱۳۹۸). در حال حاضر، هرچند طوایفی مثل صفی‌خان، ایگرد، قراچ‌های، نمدی، رحیمی و جعفریگلو نیز وجود دارد، اما جمعیت بیشتر این طایفه‌ها شهری شده یا اسکان یافته‌اند. اکنون ساخت ایل قشقای را باید متشکل از شش طایفه بزرگ دانست که عبارت‌اند از: شش‌بلوکی، دره‌شوری، فارسی‌مدان، عمله، کشکولی بزرگ و کشکولی کوچک (اشرف نظری و یزدان پناه، ۱۳۹۸).

پیشینه تجربی

در سال‌های اخیر پژوهش‌های متعددی در حوزه گردشگری و بخصوص اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی در نواحی روستایی به رشته تحریر درآمده است که در این زمینه می‌توان به مطالعه قدیری‌معصوم و همکاران (۱۳۹۹) با عنوان نقش اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی در توسعه گردشگری روستایی در نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک، مطالعه حسن‌پور و همکاران (۱۴۰۰) تحت عنوان شناسایی و تحلیل الگوهای فکری حاکم بر تأثیرات احداث اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی بر توسعه پایدار روستایی و مطالعه عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی و مطالعه قاسمی و خوب (۱۴۰۰)، راهبردهای جذب گردشگر برای اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی روستایی با استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی استراتژیک، ضیایی و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان تدوین چارچوبی برای تاب‌آوری معیشت عشایر کوچنده (مورد مطالعه: ایل قشقای) و ... اشاره نمود. در منابع انگلیسی نیز می‌توان به مطالعه بهنام شیرازی (۲۰۱۸) با عنوان دستیابی به گردشگری پایدار از طریق

سرمایه‌گذاری در اقامتگاه‌های بوم‌گردی، فاضل و نجم (۲۰۱۸) با عنوان توسعه گردشگری مشارکتی در ایران: اجرای گردشگری جامعه محور در یک ایل کوچ‌نشین اشاره نمود.

روش شناسی پژوهش

جامعه آماری پژوهش صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری و تعدادی از متولیان امر اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری در سطح استان فارس هستند. چالش‌های پیش روی صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقای به کمک مطالعات اسنادی گسترده و صحبت با صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی شناسایی و روایی آن تایید شد. در ادامه ابزار (پرسشنامه) پژوهش به کمک ۲۰ نفر در تابستان ۱۳۹۹ در سطح استان فارس تکمیل شد (۱۵ نفر شامل صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری و پنج نفر از مسئولان امور عشایری استان فارس). پایایی پرسشنامه به کمک ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد. مقدار این ضریب برای ۴۰ چالش شناسایی شده ۰٫۷۴ و در سطح مطلوب ارزیابی گردید. در این مطالعه ۱۰ چالش به کمک ۴۰ شاخص به منظور شناسایی چالش‌های پیش روی صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقای مورد بررسی قرار گرفت. تحلیل داده‌ها به کمک نرم افزار SPSS و به کمک آزمون تی استیودنت تک نمونه ای انجام شد.

جدول ۱. چالش‌های پیش‌روی صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقای

مؤلفه	شاخص
مشکلات راه‌اندازی و اخذ مجوز	ارائه مجوز جهت ایجاد و راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی بدون توجه به اصول و ضوابط تاسیس آنها، افزایش اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری غیررسمی (نداشتن مجوز تعدادی از اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری از میراث فرهنگی)، وجود روبه نامطلوب در اعطای مجوز (اعطای مجوز به افراد فاقد صلاحیت لازم)
ضعف زیرساخت‌های مورد نیاز	ضعف در زیرساخت‌های ترابری و جاده‌ای، ضعف خدمات عمومی مورد نیاز گردشگران در محل کمپ‌های عشایری (جاده، گاز، برق و آب و ...)، ضعف خدمات ارتباطی در محل کمپ‌های عشایری (تلفن همراه، ثابت، اینترنت)، ضعف خدمات بهداشتی و درمانی در محل کمپ‌های عشایری
ضعف امکانات اقامتگاه	فقدان فضای اقامتی کافی متناسب با تعداد گردشگران، فقدان فضاهای مکمل مورد نیاز برای گردشگران (پارکینگ، آلاچیق و ...)، فقدان سیستمی کارآمد در زمینه دفع پساب‌ها و پسماندها (فاضلاب و زباله و ...)
مشکلات تامین سرمایه و سرمایه‌گذاری	عدم وجود تسهیلات بانکی مناسب برای صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی، عدم همکاری صندوق کارآفرینی و امید برای اعطای تسهیلات کم بهره، مشکلات بوروکراسی اداری جهت دریافت اعتبارات بانکی، بی‌توجهی به سرمایه‌گذاران بومی و استفاده از سرمایه‌گذاران غیربومی در راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق عشایری، کمبود سرمایه و نداشتن پس‌انداز جهت توسعه اقامتگاه‌های عشایری
ضعف در نظارت	عدم نظارت اصولی سازمان‌های متولی بر عملکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی، توجه بیش از حد به توسعه کمی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری بدون توجه به توسعه کیفی، عدم تعریف استانداردهای مشخص و نظارت اصولی بر فعالیت‌های اقامتگاه‌های بوم‌گردی
عدم توجه به ظرفیت زیست محیطی	حضور بیش از اندازه گردشگران نسبت به ظرفیت قابل تحمل سایت اقامتگاه بوم‌گردی، بهره‌برداری ناپایدار و فرسایش منابع طبیعی به دلیل حضور گردشگران و عدم حفاظت از آنها، اخلاق زیست‌محیطی ضعیف گردشگران، افزایش تراکم جمعیت و شلوغی منطقه در فصول خاص
عدم همکاری سازمان‌های مرتبط	عدم همکاری دهیاران در ساخت اقامتگاه‌ها، عدم همکاری اداره منابع طبیعی در ایجاد زیرساخت‌های لازم
سیاست‌گذاری نامناسب	عدم درک درست از مفهوم و هدف اقامتگاه‌های بوم‌گردی به خصوص در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، سیاست‌گذاری نامناسب و فهم نادرست نهادهای ذیربط و مسولان مربوط در مورد اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری، نبود برنامه بازاریابی و ابزارهای تبلیغی مناسب برای اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری
ضعف فعالیت‌های آموزش	عدم وجود کارشناسان متخصص و آشنا با نحوه پیاده‌سازی طرح‌های اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری در سازمان‌های متولی، عدم توجه به آموزش در این حوزه هم برای صاحبان اقامتگاه، هم گردشگران و هم جامعه محلی، عدم آموزش شیوه مهمان‌نوازی به جامعه محلی، عدم وجود نیروی آموزش دیده و متخصص در زمینه گردشگری، عدم وجود نیروی کار متخصص در سطوح مختلف عملیاتی نظیر تورگردانی مدیریت اقامتگاهی بوم‌گردی
گسترش ناهنجاری‌های اجتماعی	اثر نمایشی یا تقلید مردم از رفتارهای گردشگران و تغییر ارزش‌های جامعه محلی، عدم توجه به موضوع ذینفعان و طبقاتی شدن جامعه محلی، عدم آگاهی گردشگران از هنجارهای عشایر قشقای، گسترش بزهکاری ناشی از حضور گردشگران در محله‌های عشایری

یافته های پژوهش

اگرچه جمعیت ترکان قشقایی در برخی از استان های کشور پراکنده اند؛ اما استان فارس مرکز اصلی ایل قشقایی معرفی شده است. محدوده ییلاق و قشلاق این ایل حاشیه ای به طول ۲۵۰ کیلومتر و عرض ۳۰ تا بیش از ۵۰ کیلومتر است (صفی نژاد، ۱۳۷۵؛ شکور و رضایی، ۱۳۸۹). مسیر حرکت ایل قشقایی را دقیقاً نمی توان روی نقشه ترسیم و پیاده کرد زیرا خط مرزی طوایف حدود مشخص و دائمی ندارد. گاه جبر طبیعت و خشکسالی و عدم ریزش های جوی، آنها را به فاصله ای دوردست می کشاند و گاه در کوهستان ها و دامنه های همیشگی اسکان می دهد (کیانی، ۱۳۸۸). شهرستان شهرضا شمالی ترین و بندرلنگه جنوبی ترین محل استقرار ایل قشقایی است. همچنین رامهرمز غربی ترین و داراب شرقی ترین محل استقرار ایل قشقایی در نظر گرفته شده است. اختلاف ارتفاع بین جنوبی ترین و شمالی ترین نقاط مسیر ایل قشقایی بیش از ۸۰۰ متر و گاه تا حدود هزار متر می رسد (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰). در این مطالعه ۱۵ اقامتگاه بوم گردی عشایر قشقایی استان فارس مورد بررسی قرار گرفت. ۵ اقامتگاه در شهرستان فیروزآباد، دو اقامتگاه در شهرستان فراشبند و یک اقامتگاه در شهرستان های مرودشت، جهرم، اقلید، کازرون، آباده، شیراز، سپیدان و کوار. قدیمی ترین اقامتگاه عشایری استان فارس، اقامتگاه آتشکده در شهرستان فیروزآباد (۱۳۸۰) و جدیدترین اقامتگاه عشایری، اقامتگاه پازارین در شهرستان کوار (۱۳۹۷) است. اغلب اقامتگاه ها در سال ۱۳۹۲ ایجاد شده اند. از مجموع ۱۵ اقامتگاه ۵ اقامتگاه فاقد مجوز و مابقی دارای مجوز هستند. عمده اقامتگاه ها به دلیل اشکالاتی که به فعالیت آنها از سوی اداره منابع طبیعی وارد است، فاقد مجوز فعالیت هستند. همچنین تنها ۴ اقامتگاه پاچون عشایری، چلگاه، کوچ و پازارین از نوع دائمی و مابقی به صورت فصلی فعالیت دارند.

جدول ۲. ویژگی های اقامتگاه های بوم گردی عشایری استان فارس

نام اقامتگاه	نام شهرستان	نام بخش	نام دهستان	نام طایفه	نام تیره	سال تاسیس	مجوز	نوع
۱. پاچون عشایری	فراشبند	پاچون	پاچون	نمدی	اولاد	۱۳۹۵	دارد	دائمی
۲. ایل سرای	فیروزآباد	فیروزآباد	آتشکده	عمله	نمدی	۱۳۸۸	دارد	فصلی
۳. ایپارا	فیروزآباد	جادشت	رودبار	کشکولی	موسولی	۱۳۹۱	ندارد	فصلی
۴. بایداق	فیروزآباد	فیروزآباد	آتشکده	عمله	نمدی	۱۳۹۲	دارد	فصلی
۵. آتشکده	فیروزآباد	فیروزآباد	آتشکده	عمله	نمدی	۱۳۸۰	دارد	فصلی
۶. قره چادر	فیروزآباد	فیروزآباد	آتشکده	عمله	نمدی	۱۳۸۹	دارد	فصلی
۷. پایانداز	مرودشت	ابرج	تیره باغ	عمله	سولوکی	۱۳۹۳	ندارد	فصلی
۸. آیلاز	جهرم	خفر	خافتز	عمله	یلمه	۱۳۹۳	ندارد	فصلی
۹. بایداق	اقلید	حسن آباد	پهلوانی	کوهی	میر	۱۳۹۵	ندارد	فصلی
۱۰. چوگان	کازرون	تنگه چوگان	چوگان	فارسیمدان	قیزل بیگی	۱۳۹۴	دارد	فصلی
۱۱. ییلاق	آباده	چغا بهمن	بهمن	دوقزلو	اقاجری	۱۳۹۴	دارد	فصلی
۱۲. چلگاه	شیراز	کهمره سرخی	دشت گیاه زار	علمدارلو	جاناخانلو	۱۳۹۵	دارد	دائمی
۱۳. کوچ	سپیدان	سپیدان	چلگاه	فارسیمدان	قیزل بیگی	۱۳۹۳	دارد	دائمی
۱۴. بوشکان	فراشبند	بوشکان	بوشکان	دقزلو	عرقی	۱۳۹۵	دارد	فصلی
۱۵. پازارین	کوار	محمودآباد	محمودآباد	گله زن	حیاتی	۱۳۹۷	ندارد	دائمی

کلیه صاحبان اقامتگاه های بوم گردی مرد هستند. حداقل سن ۲۹ و حداکثر ۵۵ سال و میانگین سنی ۴۲ سال بوده است. میانگین تعداد سال های تحصیل صاحبان اقامتگاه های بوم گردی ۶ سال حداکثر سال های تحصیل مربوط به اقامتگاه آتشکده ۱۸ سال و پازارین با ۲ سال پائین ترین سطح تحصیل است. بجز اقامتگاه های پایانداز و آیلاز و بایداق و بوشکان سایر اقامتگاه های عشایری در طول سال دارای گردشگر خارجی هستند. حداقل گردشگر عشایری ۲۷۰ نفر و حداکثر ۵۰۰۰ نفر است. میانگین تعداد گردشگران خارجی ۸۰۸ نفر است. حداقل گردشگر داخلی ۱۵۰۰۰ نفر و حداکثر ۳۰۰۰۰۰ نفر است. به طور میانگین اقامتگاه های بوم گردی عشایری سالانه ۵۵۸۰۰ نفر گردشگر داخلی دارند. حداقل ماندگاری گردشگران چهار ساعت و حداکثر سه شب می باشد. منبع تامین انرژی در کلیه اقامتگاه ها شبکه برق سراسری و تنها اقامتگاه ایپارا از موتور برق دیزلی استفاده می کند. کلیه

اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارای توالت و پارکینگ بوده، تنها پنج اقامتگاه دارای حمام و مابقی فاقد حمام هستند. به طور متوسط اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری دارای ۳ اتاق هستند.

جدول ۳- ویژگی‌های صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری

نام اقامتگاه	تعداد گردشگر خارجی	تعداد گردشگر داخلی	ماه‌های استقبال گردشگر	ماندگاری گردشگری	تعداد اتاق	حمام	سن	شغل اصلی	تعداد سال‌های تحصیل
پاچون عشایری	۵۰۰۰	۲۷۰۰۰	اردیبهشت و مهر	یک روز	۳	دارد	۵۱	کارمند	۳
ایل سرای	۱۵۰۰	۳۰۰۰۰۰	اردیبهشت و مهر	دو روز	۳	ندارد	۳۸	آزاد	۱۱
ایپارا	۱۵۰۰	۴۰۰۰۰	اردیبهشت	یک روز	۴	ندارد	۴۸	کارمند	۷
بایداق	۱۷۰۰	۱۴۲۰۰	تیر و مهر	سه شب	۴	ندارد	۳۸	آزاد	۷
آتشکده	۶۵۰	۲۵۰۰۰	اردیبهشت و مهر	دو شب	۵	ندارد	۳۰	آزاد	۱۸
قره چادر	۲۷۰	۱۷۰۰۰	اردیبهشت و مهر	دو شب	۴	دارد	۳۶	اقامتگاه بوم‌گردی	۹
پایانداز	-	۴۵۰۰۰	مرداد	سه ساعت	۳	ندارد	۳۹	آزاد	۵
آیلار	-	۱۵۰۰۰	اردیبهشت	سه ساعت	-	ندارد	۳۷	آزاد	۵
بایداق	-	۱۶۰۰۰	تیر و مهر	شش ساعت	۴	ندارد	۴۳	دامداری	۳
چوگان	۳۷۰	۶۰۰۰۰	اردیبهشت	یک شب	۲	دارد	۵۲	آزاد	۴
بیلاق	۳۰۰	۷۰۰۰۰	اردیبهشت	یک شب	۴	دارد	۲۹	آزاد	۴
چلگاه	۴۰۰	۶۵۰۰۰	اردیبهشت	دو شب	۲	دارد	۵۵	کارمند	۳
کوچ	۲۰۰۰	۷۵۰۰۰	شهریور	یک شب	۳	ندارد	۴۹	آزاد	۵
بوشکان	-	۱۷۰۰۰	مهر	چهار ساعت	-	ندارد	۵۰	دامداری	۳
پازارین	۵۰۰	۴۰۰۰۰	اردیبهشت	پنج ساعت	-	ندارد	۳۵	آزاد	۲

در مطالعه حاضر ۱۰ چالش اساسی پیش‌روی کارآفرینان اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی به کمک ۳۸ شاخص به شرح ذیل در طیف لیکرت پنج گزینه‌ای کمی گردید.

جدول ۴- آزمون تی تک نمونه‌ای در مورد چالش‌های مورد بررسی در اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان فارس

میان‌نظری: ۳			چالش‌های مورد بررسی در اقامتگاه‌های بوم‌گردی استان فارس
سطح معناداری	آماره t استیودنت	میانگین	
۰/۲۳۵	-۱/۲۴	۲/۸۲	مشکلات راه‌اندازی و اخذ مجوز
۰/۰۷۶	۱/۹۲	۳/۱۷	ضعف زیرساخت‌های مورد نیاز
۰/۴۳۰	۰/۸۱۲	۳/۱۱	ضعف امکانات اقامتگاه
۰/۰۰	۹/۶۴	۳/۹۷	مشکلات تامین سرمایه و سرمایه‌گذاری
۰/۳۸	۰/۹۱	۳/۱۶	ضعف در نظارت بر اقامتگاه‌های بوم‌گردی
۰/۰۳۴	۲/۳۵	۳/۲۰	عدم توجه به ظرفیت زیست محیطی
۰/۳۸	۰/۸۹	۳/۱۳	عدم همکاری سازمان‌های مرتبط
۰/۲۰	-۱/۳۳	۲/۸۳	سیاست‌گذاری نامناسب
۰/۶۴	۰/۴۷	۳/۰۵	ضعف آموزش
۰/۰۰	-۴۶/۷	۱/۲۰	گسترش ناهنجاری‌های اجتماعی
۰/۱۴	۱/۵۶	۳/۰۹	چالش‌های پیش‌روی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی

مشکلات تامین سرمایه و سرمایه‌گذاری: با میانگین ۳/۹۷ مهم‌ترین چالش پیش‌روی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی شناخته شد. در این ارتباط به ترتیب عدم همکاری صندوق کارآفرینی و امید برای اعطای تسهیلات کم بهره با میانگین

۲/۴، کمبود سرمایه و نداشتن پس‌انداز جهت توسعه اقامتگاه‌های عشایری با میانگین ۲/۳۳، عدم ارائه تسهیلات بانکی مناسب برای صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی با میانگین ۲/۲۷، بی‌توجهی به سرمایه‌گذاران بومی و استفاده از سرمایه‌گذاران غیربومی در راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق عشایری با میانگین ۱/۹۳، مشکلات بوروکراسی اداری جهت دریافت اعتبارات بانکی با میانگین ۱/۸۷ مطرح می‌باشد. در واقع استفاده از سرمایه‌گذاران غیربومی و بعضاً سرمایه‌گذاری سنگین در راه‌اندازی این نوع اقامتگاه‌ها، اقامتگاه‌های بوم‌گردی بومیان را با شکست مواجه می‌کند؛ چراکه گردشگری پایدار و توسعه آن در بلندمدت اتفاق می‌افتد و اصول سرمایه‌گذاری کلان از سوی سرمایه‌گذاران غیربومی نمی‌تواند انتظارات پیش‌بینی شده آنها را در بحث سوددهی و درآمدزایی در کوتاه مدت برآورده سازد.

عدم توجه به ظرفیت زیست‌محیطی: با میانگین ۳/۲ دومین چالش پیش‌روی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این زمینه به ترتیب افزایش تراکم جمعیت و شلوغی منطقه در فصول خاص با میانگین ۲/۶ اخلاق زیست‌محیطی ضعیف در گردشگران (تخریب ورودی‌های عشایر در بیلاق از طریق ایجاد چاله آتش، ریختن زباله‌های تجدیدنپذیر در طبیعت و ...) با میانگین ۲/۲۶، بهره‌برداری ناپایدار و فرسایش منابع طبیعی به دلیل حضور گردشگران و عدم حفاظت از آنها با میانگین ۲/۰۷ و حضور بیش از اندازه گردشگران نسبت به ظرفیت قابل تحمل سایت اقامتگاه بوم‌گردی با میانگین ۱/۹۳ مطرح می‌باشد. در واقع عدم توجه به همه ابعاد توسعه پایدار گردشگری باعث گردیده به ظرفیت زیست‌محیطی سایت توجه نشده و منافع اقتصادی باعث غفلت از آن گردیده است.

ضعف زیرساخت‌های مورد نیاز: با میانگین ۳/۱۳ سومین چالش پیش‌روی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این زمینه به ترتیب ضعف در زیرساخت‌های ترابری و جاده‌ای با میانگین ۲/۳۳، ضعف خدمات بهداشتی و درمانی در محل کمپ‌های عشایری با میانگین ۲/۲۰، ضعف خدمات ارتباطی در محل کمپ‌های عشایری (تلفن همراه، ثابت، اینترنت) با میانگین ۲/۱۳ و ضعف خدمات عمومی مورد نیاز گردشگران در محل کمپ‌های عشایری (جاده، گاز، برق و آب و ...) با میانگین ۱/۸۷ مطرح است.

ضعف در نظارت بر اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی: با میانگین ۳/۱۶ چهارمین چالش پیش‌روی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. عدم نظارت اصولی سازمان‌های متولی بر عملکرد اقامتگاه‌های بوم‌گردی، توجه بیش از حد به توسعه کمی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری بدون توجه به توسعه کیفی و عدم تعریف استانداردهای مشخص و نظارت اصولی بر فعالیت‌های اقامتگاه‌های بوم‌گردی هر سه با میانگین ۲/۰۷ مطرح می‌باشند. در واقع ایجاد و راه‌اندازی اقامتگاه‌ها بدون توجه به اصول و ضوابط تاسیس آنها و عدم نظارت اصولی بر عملکرد آنها باعث افزایش کمی اقامتگاه‌های بدون مجوز شده که این امر با اصول و اهداف توسعه پایدار گردشگری ناسازگار است.

عدم همکاری سازمان‌های مرتبط: با میانگین ۳/۱۳ پنجمین چالش پیش‌روی صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این زمینه عدم همکاری دهیاران در ساخت اقامتگاه‌ها، عدم همکاری اداره منابع طبیعی در ایجاد زیرساخت‌های لازم هر دو با میانگین ۲/۱۳ مطرح می‌باشند.

ضعف امکانات اقامتگاه: با میانگین ۳/۱۱ ششمین چالش پیش‌روی صاحبان اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این ارتباط به ترتیب فقدان سیستمی کارآمد در زمینه دفع پساب‌ها و پسماندها (فاضلاب و زباله و ...) با میانگین ۲/۳۳، فقدان فضاهای مکمل مورد نیاز برای گردشگران (پارکینگ، آلاچیق و ...) با میانگین ۲/۱۳ و فقدان فضای اقامتی کافی متناسب با تعداد گردشگران با میانگین ۲ مطرح است.

ضعف آموزش: با میانگین ۳/۰۵ هفتمین چالش صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این ارتباط به ترتیب عدم آموزش شیوه مهمان‌نوازی به جامعه محلی با میانگین ۲/۲، عدم وجود نیروی کار متخصص در سطوح مختلف عملیاتی نظیر تورگردانی مدیریت اقامتگاهی بوم‌گردی با میانگین ۲/۱۳، عدم توجه به آموزش برای صاحبان اقامتگاه، گردشگران و جامعه محلی با میانگین ۲، عدم وجود کارشناسان متخصص و آشنا با نحوه پیاده‌سازی طرح‌های اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری در سازمان‌های متولی و عدم وجود نیروی آموزش‌دیده و متخصص در زمینه گردشگری هر دو با میانگین ۱/۹۳ مطرح است. در واقع عدم توجه به آموزش در این حوزه هم برای صاحبان اقامتگاه‌ها، هم گردشگران و هم جامعه محلی؛ که گاهاً عدم رضایت را برای

گردشگران جامعه محلی و عملکرد ضعیف را برای اقامت‌داران به دنبال دارد. بنابراین، آموزش جامعه محلی و آموزش گردشگران در این حوزه باید یکی از اولویت‌های جدی سازمان‌های مربوطه در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌ها باشد.

سیاست‌گذاری نامناسب: با میانگین ۲/۸۳ هشتمین چالش صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این ارتباط به ترتیب نبود برنامه بازاریابی و ابزارهای تبلیغی مناسب برای اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری با میانگین ۲/۷، عدم درک درست از مفهوم و هدف اقامتگاه‌های بوم‌گردی بخصوص در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با میانگین ۲/۰۷، سیاست‌گذاری نامناسب و فهم نادرست نهادهای ذیربط و مسولان مربوط در مورد اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری با میانگین ۱/۴۷ مطرح می‌باشد که مشکلات فراوانی را برای صاحبان اقامتگاه‌ها فراهم آورده است.

مشکلات راه‌اندازی و اخذ مجوز: با میانگین ۲/۸۲ نهمین چالش صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این ارتباط به ترتیب افزایش اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری غیررسمی (نداشتن مجوز تعدادی از اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری از میراث فرهنگی) با میانگین ۲/۰۷، وجود رویه نامطلوب در اعطای مجوز (اعطای مجوز به افراد فاقد صلاحیت لازم) با میانگین ۱/۸۷ و ارائه مجوز جهت ایجاد و راه‌اندازی اقامتگاه‌های بوم‌گردی بدون توجه به اصول و ضوابط تا سیس آنها با میانگین ۱/۵۳ مطرح است.

گسترش ناهنجاری‌های اجتماعی: با میانگین ۱/۲ دهمین چالش صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی محسوب می‌شود. در این ارتباط به ترتیب عدم آگاهی گردشگران از هنجارهای عشایر قشقایی با میانگین ۲/۶، گسترش بزهکاری ناشی از حضور گردشگران در محله‌های عشایری با میانگین ۲، اثر نمایشی یا تقلید مردم از رفتارهای گردشگران و تغییر ارزش‌های جامعه محلی با میانگین ۱/۹۳، عدم توجه به موضوع ذینفعان و طبقاتی شدن جامعه محلی با میانگین ۱/۸۶ مطرح است.

با توجه به جدول و نمودار زیر کلیه اقامتگاه‌های مورد بررسی کم و بیش با چالش‌های شناسایی شده دست به گریبان هستند به طوری که میانگین چالش‌های شناسایی شده در کلیه اقامت‌گاه‌ها حدود عدد سه می‌باشد. در بین اقامت‌گاه‌های مورد بررسی اقامت‌گاه پایانداز و چلگاه با اندکی تفاوت نسبت به مابقی با چالش‌های بیشتری دست به گریبان هستند.

جدول ۵- چالش‌های شناسایی شده در هر یک از اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری استان فارس

شهرستان	اقامتگاه بوم‌گردی	میانگین	مهمترین چالش اعلام شده صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی
فیروزآباد	آتشکده	۲/۹	عدم ارائه مجوزهای لازم از سوی اداره منابع طبیعی
فیروزآباد	ایپارا	۳/۰	عدم برخورداری از امکانات زیرساختی مناسب مانند راه
فیروزآباد	ایل سرای	۳/۱	عدم ارائه مجوزهای لازم از سوی اداره منابع طبیعی، عدم تمدید مجوز اقامت‌گاه توسط میراث فرهنگی و گردشگری و افزایش قیمت‌های مجوز
چهرم	ایلار	۳/۴	جمع شدن فاضلاب روستایی در اطراف اقامتگاه
فراشبند	باچون عشای	۲/۹	عدم ارائه مجوزهای لازم از سوی اداره منابع طبیعی
فیروزآباد	بایداق	۲/۷	عدم ارائه مجوزهای لازم از سوی اداره منابع طبیعی
اقلید	بایداق	۳/۱	عدم برخورداری از امکانات زیرساختی مناسب مانند برق و عدم برخورداری از اینترنت
فراشبند	بوشکان	۳/۱	عدم همکاری منابع طبیعی برای صدور سند زمین به نام مالک و عدم برخورداری از برق
کوار	پازارین	۳/۲	نبود زیرساخت‌های جاده‌ای مناسب و عدم همکاری ادارات برای تمدید مجوز
مرودشت	پایانداز	۳/۵	عدم برخورداری از امکانات زیرساختی مناسب مانند راه آسفالت، عدم تمدید مجوز اقامت‌گاه توسط میراث فرهنگی و گردشگری و همکاری ضعیف اداره منابع طبیعی
شیراز	چلگاه	۳/۵	عدم همکاری ادارت مختلف مثل منابع طبیعی، محیط زیست، شهرداری و میراث فرهنگی شهرستان در زمینه اخذ مجوز
کازرون	چوگان	۲/۹	عدم تمدید مجوز اقامت‌گاه توسط میراث فرهنگی و گردشگری و مشکلاتی که شهرداری برای اقامت‌گاه ایجاد می‌کند
فیروزآباد	قره چادر	۳/۰	عدم ارائه مجوزهای لازم از سوی اداره منابع طبیعی
سپیدان	کوچ بوم	۳/۲	زیرساخت‌های ضعیف و عدم همکاری منابع طبیعی برای صدور سند زمین به نام مالک
اباده	بیلاق	۳/۰	عدم همکاری منابع طبیعی برای صدور سند زمین به نام مالک و عدم برخورداری از جاده مناسب

جامعه عشایری ایران بخش جدایی ناپذیر از محیط‌زیست است که به لحاظ شیوه معشیت، آداب و سنن، همزیستی با طبیعت و ویژگی منحصر به فرد دیگر می‌تواند در مقوله گردشگری و اکوتوریسم یک فرصت تلقی شده و ضمن هویت دادن به عشایر، موجب تنوع بخشی منابع درآمدی آنها گشته و پایداری محیط و حفاظت از منابع طبیعی را با مشارکت آنان تضمین نماید (منتصری، ۱۳۹۱؛ طاهری‌نژاد و طاهری‌نژاد، ۱۳۹۶) جمعیت عشایری که روزگاری یک سوم نفوس کشور را تشکیل می‌داد اینک حدود دو در صد جمعیت کشور است (نصیری طیبی، ۱۳۹۲). از آنجاکه نواحی عشایری عموماً از سطوح و سیع فقر درآمدی، تنوع پایین فعالیت‌های اقتصاد غیرزراعی و دامپروری، توسعه کم زیرساخت‌ها، کاهش جمعیت، کاهش نیروی کار و نبود سیاست توسعه‌ای رنج می‌برد و از نظر بسیاری از شاخص‌های توسعه و دسترسی به خدمات شکاف بزرگی بین این جامعه و جوامع شهری و روستایی کشور وجود دارد (رضایی، ۱۳۹۷)، توسعه گردشگری در نواحی عشایری می‌تواند زمینه ساز رشد و متنوع سازی اقتصادی این نواحی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت، بهبود زیرساخت‌ها و درنهایت رشد جامعه عشایری شود (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰). با توجه به نقش عشایر در اقتصاد کشور مانند تولید بیش از ۲۰ درصد از فراورده‌های دامی و لبنی، تولید ۵ درصد از محصولات کشاورزی و ۳۵ درصد از صنایع دستی (سازمان امور عشایری ایران، ۱۳۹۴؛ میرواحدی و اسفندیاری بیات، ۱۳۹۵)، هرگونه تغییر و تحول در اقتصاد این قشر انعکاس مستقیمی بر زندگی اقتصادی جوامع یکجانشین اعم از روستایی و شهری به دنبال خواهدداشت (مشیری و مولایی هشتجین، ۱۳۸۳). بنابراین گردشگری، در جایگاه یکی از بخش‌های اقتصادی، به فعالیت‌های کارآفرینانه نیاز دارد. توسعه گردشگری عشایری در پاسخ به چالش‌هایی که جوامع عشایری با آن مواجه هستند، مطرح می‌شود (میرواحدی و اسفندیاری بیات، ۱۳۹۵).

نتیجه گیری و پیشنهادها

عشایر کوچنده فعلی وضعیت مالی و بنیه اقتصادی ضعیفی دارند که نیازمند تغییر الگوهای معیشتی است. از این رو ضرورت تغییر دیدگاه‌های توسعه در مناطق عشایری بر مبنای استفاده از نقاط قوت فرهنگی و سنتی آنها برای غلبه بر مشکلات اقتصادی یاد شده همواره احساس می‌شود. یکی از رویکردها در این ارتباط گردشگری عشایری است، زیرا گردشگری بر قدرت اقتصادی عشایر می‌افزاید. در ایران عشایر و طایفه‌های گوناگونی زندگی می‌کنند که هر یک دارای آداب و رسوم فرهنگ خاص خود (چش‌ها و آیین‌های ملی و مذهبی، ورزش‌های محلی، موسیقی و ...) هستند که می‌تواند دوستداران فرهنگ ملل را به سوی خود بکشاند. یکی از بزرگترین و شناخته شده‌ترین عشایر ایران قشقایی‌ها هستند؛ این ایل در مسیر طولانی بین سواحل خلیج فارس و اطراف اصفهان در بیلاق و قشلاق‌اند به همین دلیل اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری رسمی و غیررسمی زیادی در این زیست بوم‌ها ایجاد شده است. در استان فارس تعداد ۱۵ اقامتگاه گردشگری عشایری وجود دارد که در این مطالعه همه آنها مورد بررسی قرار گرفت. به کمک بررسی مبانی نظری و مطالعات اسنادی گسترده ۴۰ چالش ذیل ۱۰ چالش اصلی شناسایی شد. اولین و مهمترین چالش پیش روی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر مشکل تامین سرمایه با میانگین ۳/۹ است. دومین چالش عدم توجه به ظرفیت‌های زیست محیطی با میانگین ۳/۲ و سومین چالش ضعف در زیرساخت‌های مورد نیاز مانند زیرساخت‌های ترابری، ارتباطی و عمومی با میانگین ۳/۱ است. همچنین در کلیه اقامتگاه‌های مورد بررسی میانگین چالش‌ها در طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت بالاتر از عدد سه یعنی متوسط به دست آمد که نشان می‌دهد چالش‌های شناسایی شده در همه اقامتگاه‌ها وجود دارد اما از شدت متفاوتی برخوردار است.

بررسی پیشینه پژوهش نشان داد از بعد نظری موضوع پژوهش دارای نوآوری است و تاکنون مطالعه‌ای که به چالش‌های پیش‌روی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایر قشقایی در استان فارس پرداخته باشد، مشاهده نشد. از طرفی با توجه به تعدد چالش‌های شناسایی شده (۴۰ مورد) که به کمک مصاحبه با صاحبان اقامتگاه‌های بوم‌گردی شناسایی شده، می‌توان گفت نتایج راهگشای پژوهشگران و متولیان امر در استان فارس در ارتباط با تهیه نقشه راه دقیقتر برای اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری است. از آنجا که زمان گردآوری اطلاعات قبل از شیوع کووید ۱۹ در ایران بوده است به محققین و پژوهشگران پیشنهاد می‌شود با توجه به اثرات گسترده‌ای که کووید ۱۹ بر گردشگری داشته، چالش‌های پیش روی صاحبان اقامت‌گردی عشایری بعد از شیوع مورد بررسی قرار گیرد و با یافته‌های این مطالعه که دقیقاً قبل از شیوع کووید ۱۹ بوده است مورد مقایسه قرار گیرد. همچنین

علاقه‌مندان می‌توانند چالش‌های اقامت‌گاه‌های گردشگری عشایری را از دیدگاه گردشگران مورد بررسی قرار دهند چراکه نتایج آن می‌تواند برای برنامه ریزان این حوزه بسیار مفید باشد. با توجه به شناسایی مهم‌ترین آسیب‌ها و چالش‌های حوزه اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- ❖ توسعه کیفی اقامتگاه‌های بوم‌گردی عشایری در کنار توسعه کمی آنها؛
- ❖ تعریف استانداردهای مشخص اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی عشایری و نظارت اصولی بر فعالیت‌ها این واحدها؛
- ❖ آموزش کارشناسان خبره و متخصص در زمینه اقامتگاه‌های بوم‌گردی و تربیت نیروی انسانی متخصص در بخش اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛
- ❖ در اولویت قراردادن سرمایه‌گذاران بومی در زمینه ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی؛

منابع

- Afsharsistani, Iraj (2004). Art and life: Iran's nomadic society. *Art*, (60). 239-249. (in Persian)
- Anabastani, Ali Akbar, Giyahi, Hassan, Javanshiri, Mehdi (2018). Investigating and analyzing the effects of creating ecotourism residences on the development of rural settlements (example: Radkan village, Chenaran city). *Spatial Planning*, 8(2), 1-24. (in Persian)
- Ansari, Vahid, Heydari, Qadrat Elah, Mojtabiyan, Seyyed Mojtabi, Rastgar, Shafaq (2018). The effect of nomadic tourism development on sustainable livelihood indicators of pastoralists (case study: Lar nomadic areas, central Alborz). *Pasture*, 13(2): 294-305. (in Persian)
- Ashraf Nazari, Ali, Yazdan Panah, Milad (2018). The political-social construction of the tribe and the representation of power legitimizing mechanisms: a case study of the Qashqai tribe. *Iranian Cultural Research*, 12(2). 210-183. (in Persian)
- Bahramian, Allah Dad (2008). A look at the history and culture of Eilat Shesh Bloki and Rahimlou Qashqai. Shiraz: Qashqai. (in Persian)
- Behnamshirazi, N. (2018). *Achieving Sustainable Tourism Through Eco-Lodge Venture: Evidence From Eco-Lodge Cases* (Master's thesis, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
- Dumorny, Gustave (2011). Nomads of Persia Translated by Rafifar, Jalaluddin. Tehran: Tehran University Press. (in Persian)
- Fazel, B. F., & Najmeh, H. (2018). Participatory tourism development in Iran: implementing community-based tourism within a migrating nomadic tribe. In *Tourism in Iran* (pp. 193-206). Routledge.
- Ghadiri Masoum, Mojtaba, Astelaghi, Alireza, Pazaki, Masoumeh (2010). Sustainable rural and nomadic tourism. Tehran: Tehran University Press. (in Persian)
- Ghadiri Masoum, Mojtabi, Minaei, Mehresa, Darban-Astaneh, Alireza (2019). The role of ecotourism residences in the development of rural tourism in the rural areas of Khor and Biyabank. *Space economy and rural development*, 9 (32). 23-42. (in Persian)
- Ghasemi, Maryam, Khoob, Shadi (2021). Tourist attraction strategies for rural ecotourism accommodations using strategic planning tools (case study: Radkan - Chenaran city). *Land Geographical Engineering*, 5(9). 15-28. (in Persian)
- Hassanpour, Alireza, Soleimani, Hussein, Gandomkar Ghaffari, Ramin (2021). Identifying and analyzing the intellectual patterns on the impact of construction of ecotourism resorts on sustainable rural development (Case Study: Moran section of Grammystan city of Ardabil). *Geography and Environmental Studies*, 10 (38). 7-24. (in Persian)
- Hosseini, Fatemeh (2017). Challenges and opportunities of ecotourism residences in the country. News research of the political deputy of the Islamic Republic of Iran Broadcasting. (in Persian)
- Hyderabadian, Shahram (2012). Understanding the tourism industry. Tehran: Subhan Noor. (in Persian)
- Ivanov, Mikhail Sergey Yevitch (2014). Nomads of the south (nomads of Fars): Qashqai, Khamsa, Kohgiluyeh, Mamsani. Translated by Pahlavan, Keyvan, Dad, Masoumeh. Tehran: Aron. (in Persian)
- Karke Abadi, Zainab, Hosseini, Hamideh (2010). Investigating the potential of tourism entrepreneurship in the nomadic society of Iran. *Work and Society*, 120: 37-50. (in Persian)
- Karmi, Fariba, Akbarian, Saeedreza, Jabari Arakhlo, Afsana (2020). Investigating effective motivational factors in the development of nomadic tourism (case study: Qashqai tribe). *Tourism Planning and Development*, 10(37). 63-39. (in Persian)
- Kayani, Manouchehr (2009). *The Thirty Shades: A Study of the Life of the Qashqai People*, Shiraz: Kian Publishing House. (in Persian)
- Kazemi, Mehdi (2011). *Tourism management*. Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- Lotfi, Heidar, Musazadeh, Hossein, Jurablou, Kamran (2018). Nomadic tourism planning in line with the economic development of the nomadic areas of North Khorasan province using VIKOR and Factor methods, the first international conference of Lut Desert, Ardibehesht, Birjand. (in Persian)
- Lotfi, Heidar, Yousefi Basri, Ali Mohammad, Mousavi, Reza (2011). Nomads, development and tourism. Tehran: Geographical Organization of the Armed Forces. (in Persian)
- Mirvahedi, Seyed Saeed, Esfandiari Bayat, Elham (2016). Investigating the potential of cultural tourism entrepreneurship in Qashqai nomadic society of Iran. *Tourism and Development*, 5(3). 62-78. (in Persian)
- Moshiri, Seyyed Rahim (2001). *Geography of Nomadism, Basics and Iran*, Tehran: Samt Publications. (in Persian)
- Moshiri, Seyyed Rahim, Moulai Hashtjin, Nasrullah (2004). *Economy of nomads*. Tehran: Payam Noor University Press. (in Persian)
- Muntsari, Zahra (2012). Nomads, mobile tourist attractions, the first national conference of tourism and nature tourism in Iran Zamin, Esfand, Hamedan. 1-22. (in Persian)
- Nasiri Tayibi, Mansour (2013). *The Qashqai tribe in contemporary Iranian history*, Tehran: Pardis Danesh Publications. (in Persian)
- Nomadic Affairs Organization (2015). *Achievements of Iran Nomadic Affairs Organization*. (in Persian)
- Papli Yazdi, Mohammad Hossein, Saqaei, Mehdi (2013). *Tourism (nature and concepts)*. Tehran: Samt. (in Persian)
- Rasouli, Ali, Shahvand, Ali (2016). Local competitions in Fars and the relocation of the Bushehr-Shiraz route from the Shahi road to the Jareh road (1909-1910/1329-1327 AH). *Historical Researches of Iran and Islam*, 10(18). 39-64. (in Persian)
- Rezaei, Pejman (2018). Locating nomadic tourism sites using GIS and Topsis (study area: Chaharmahal and Bakhtiari province). *Human settlement planning studies (geographic perspective)*, 13(4). 951-969. (in Persian)
- Ruknuddin Eftekhari, Abdul Reza, Imani Tayibi, Leila, Farhadi Yunki, Majid (2019). Factors affecting the development of experience-oriented tourism in nomadic areas (case study: Qashqai nomads). *Rural Research*, 11(4). 712-727. (in Persian)
- Ruknuddin Iftikhari, Abdul Reza, Portahari, Mahdi, Aghamohammadi, Mahdi (2011). The role of tourism sample areas in the development of nomadic areas (case study: Alvand sample tourism area of Hamedan). *Tourism and Development*, 1(1). 59-75. (in Persian)

- Safinejad, Javad (1996). Nomads of central Iran. Tehran: Amir Kabir Publications. (*in Persian*)
- Shakur, Ali, Rezaei, Mohammad Reza (2010). Investigating and comparing the economic models of production in the Qashqai tribe of Firozabad and measuring and their tendency to change the spread of livelihood. *Human Geography*, 2(2). 133-123. (*in Persian*)
- Taherinejad, Kazem, Taherinejad, Fatemeh (2017). Investigation and analysis of factors affecting the development of tourism in nomadic areas (case study: Fars province). 9th National Tourism Geography and Sustainable Environment Conference, Ardibehesht, Hamedan. (*in Persian*)
- Wanda, George, A., Meyer, Heather, and J. Reed, Daland (2012). Development of rural tourism (localism and cultural changes). Translated by Rezvani, Mohammad Reza, Ramzanzadeh Lesboui, Mehdi, Khorasani, Mohammad Amin. Tehran: Mahkame. (*in Persian*)
- Yasuri, Majid, Kishori, Zainab (1391). Investigating the economic developments of Qashqai nomad households (a case study, Aslanlu tribe), National Rural Development Conference, Shahrivar, Rasht. (*in Persian*)
- Yousefi, M., Tamassoki, E., & Tamassoki, E. (2022). Production progress and its role in nomadic ecotourism: A case study of active nomadic ecotourism centers in Fars province, Iran. *Central Asian Journal of Environmental Science and Technology Innovation*, 3(1), 10-15.
- Ziyai, Mahmoud, Faqih, Abolhassan, Jumapour, Mahmoud and Shekari, Fatemeh (2017). Development of a framework for the resilience of nomadic nomads' livelihoods (case study: Qashqai tribe). *Quarterly Journal of Iranian Society of Management Sciences*, 12 (47), 51-73. (*in Persian*)